

UDK: 636 .7.01

**CHORVACHILIGI RIVOJLANGAN DAVLATLARDA
OLIB BORILAYOTGAN NASLCHILIK ISHLARI**

Usmonov Odiljon Kamilovich, FDU
Boboyev Bahromjon Kenjayevich, FDU
Baxriddinov Fayoziddin Baxriddinovich, FDU
Mahammadaliyev Mahmudjon Botirjon o'g'li, FDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada chorvachiligi rivojlangan davlatlarda qoramollarning golshtin-fritz zotini yetishtirish bo'yicha naslchilik ishlarini olib borilishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: golshtin-fritz, naslchilik jamiyati, interbull, genofond, somatik hujayralar, naslchilik kitobi.

Bugungi kunda chorvachiligi rivojlangan mamlakatlarda qoramollarning golshtin-fritz zotini yetishtirish bo'yicha naslchilik ishlari yaqin xaqaro hamkorlik yo'li bilan amalga oshirilmoqda. Chorvachilik bilan shug'ullanuvchi fermerlar naslchilik uyushmalari va tashkilotlari tarkibida ish olib borib rivojlanmoqda. Naslchilik jamiyati (uyushmasi) yuridik shaxs sifatida, zotli hayvonlarni yetishtirishning barcha muxim masalalarini xal qiladi. Odatda zotli hayvonlarni yetishtiruvchi markazlari naslchilik jamiyatlari mulk huquqi asosida kiradi. Zotlar bo'yicha chorvachilik tashkilotlari (uyushmalar) bir-birlari bilan doimo raqobatlashadilar. Masalan zotli buqalarni genetik jihatdan baxolash har yili 3-4 marta amalga oshiriladi. Zotli buqalarni solishtirish bo'yicha ishlar Shvetsiya davlatining Uisla shaxrida joylashgan. Sut beruvchi sigirlarning butun jaxon genofondi markazi INTERBULL da maxsus tizim bo'yicha taqoslanadi. Naslchilik jamiyatlari (uyushmalari) ning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Hayvonlarning mahsuldorligi va nasldorligi haqida axborot yig'ish va taxlil qilish.
2. Seleksiya bo'yicha ishlarni muvofiqlashtirish va zotdor buqalarni aniqlash.
3. Zotdor hayvonlarni naslchilik kitobiga yozish va ularni kelib chiqishi bo'yicha sertifikatlarini berish.

Har yili ushbu yuqorida qayd etilgan butun jaxon genofondi markaziga zotdorligini tekshirish uchun Shimoliy Amerikadan 2000 bosh Yevropadan esa 3000 bosh yosh zotli buqalar bo'yicha kerakli ma'lumotlar taqdim etiladi. Seleksiya ishi eng zamonaviy biotexnologik va kompyuter texnologiyalari yordamida amalga oshiriladi. Bugungi kunda sigirlarning eng yaxshi oilalarini izlab topish hamda yosh

zotli buqalarni aniqlash genom tadqiqotlariga asoslanadi. Bunday zamonaviy tadqiqotlar seleksiyaning samaradorlik darajasini oshiradi va zotli hayvonlar to'g'risida taqdim etilayotgan axborotlarni ishonchliligini kafolatlaydi.

Golshatin –fritz zotli sigirlar xam qora-ola, xam qizil-ola rangda bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, mazkur ikkita rang o'rtasida qizg'ish-qora deb ataladiga oraliq rang ham mavjud. Bunday turli rangdagi sigirlarning mahsuldorlik bo'yicha qiymati (sut miqdori, sut tarkibida yog' va oqsil miqdori) genetik jixatidan bir xil bo'ladi.

Butun dunyo seleksiyasida hayvonlar zotlari va ularning nasldorlik qiymati yoki indeklari quyidagi belgilar bo'yicha baholanadi va xisoblab chiqiladi:

1. Xo'jalik uchun foydalilik belgilari bo'yicha – sut miqdori , sut tarkibidagi oqsil va yog' foizi , oqsil va yog'ning miqdori.

2. Funktsional belgilar (eksteryer) bo'yicha – hayvon o'lchamlari (bo'yi, ko'kraging chuqurligi, eni) hayvonning baquvvatligi, yelin parametrlari (chuqurligi, so'rg'ichlarning joylashishi , uzunligi) oyoqlarning parametrlari (oyoqlar burchagi, tuyoq tovonni balandligi) va boshqalar.

3. Menejment belgilari bo'yicha – somatik hujayralar soni , oson tug'dirish, mahsuldorlik bo'yicha hayvondan foydalanishning davomiyligi.

Ko'pgina mualliflarning ma'lumotlariga ko'ra, sigir gavda tuzilishining irsiy omillar bilan belgilanish ko'rsatkichi 25 foizga teng va bu belgini yaxshilash uchun hayvonlarning mahsuldorlik ko'rsatkichlarini seleksiya yordamida yaxshilash bilan teng darajada taraqqiyotga erishish mumkinligini ko'rsatadi.

Sigirlarni baholashda ularning rivojlanishiga, gavdasining tuzilishiga va tishiga e'tibor berish kerak. O'sish va rivojlanishining hayvonlarni baxolashda alohida belgi yoki ko'rsatkich emas, u faqat gavda tuzilishidagi belgining bir qismi hisoblanadi. Aksariyat fermerlar uchun rivojlanish ko'rsatkich sifatida bo'yini o'lchashdan boshqa narsa emas, ya'ni fermerlar uchun sigirning bo'yi qancha baland bo'lsa, shuncha yaxshi. Fermerlar ko'rgazmaga eng yaxshi sigirlarni olib keladilar, ammo sut ishlab chiqaruvchilar sovrinlar oluvchi sigirlarni tanlab olmaydilar, ularga ko'p daromad keltiruvchi sigirlar kerak. Shuning uchun ham kelajakda zotli sigirlarni yetishtiruvchilar sut ishlab chiqaruvchi fermerlarni e'tiborga olgan xolda ish olib boradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alijonovich R. M., Olimjon o'g'li A. R. QORAMOLLARNING GIPODERMATOZ KASALLIGI VA PROFILAKTIKASI //Proceedings of International Educators Conference. – 2023. – T. 2. – №. 4. – С. 49-52.

2. Рахимов М. РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕНЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ СКОТА НА МЯСА //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – С. 158-161.

3. Рахимов М. А., Шерматов М., Хабибуллаев Ф. Технологии рационального использования кормов //Сельское хозяйство Узбекистана. 2013. – №. 7. – С. 33-34.
4. Boboyev B, Baxriddinov F, Urokov B. Chorvachilikni yangi innovatsion texnologiyalar asosida rivojlantirish istiqbollari. Journal of new century 2022-yil.
5. Jamolov, R., Boboyev, B., & Mo‘Ydinova, Z. (2022). Asalari oilalarida kuz faslida bajariladigan ishlar. *Science and innovation*, 1(D7), 38-42.
6. Тешабоев, Н. И., & Бобоев, Б. К. (2022). Влияние качества зернопроизводства на эффективность урожая. *Science and innovation*, 1(D3), 31-34.
7. Jamolov, R., Boboyev, B., & O‘Ktamjonov, S. (2022). Farg ‘ona vodiysida ona asalari yetishtirishning asalarichilikni rivojlantirishdagi va oila mahsuldorligini oshirishdagi ahamiyati. *Science and innovation*, 1(D7), 43-49.
8. Zokirova, S. K., Jamolov, R. K., Boboyev, B., & Kodirova, N. (2021). Determination of the agrophysical properties of the soil. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 1083-1085.
9. Баҳромжон Кенжаевич Бобоев, Фаёзиддин Бахриддинович Бахриддинов Чорвачиликни янги инновацион технологиялар асосида ривожлантириш истиқболлари JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS 2022
10. Баҳромжон Кенжаевич Бобоев, Фаёзиддин Бахриддинович Бахриддинов, Ботир Сайфиддинович Уроков Мустаҳкам озуқа базасини яратиш–чорвачилик соҳасини ривожлантириш гаровидир JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS 2022
11. Jamolov R. et al. The role of water and salt in the life of bees //Конференции. – 2021.
12. Raximov M. et al. Peculiarities of the influence of climatic conditions on the morphological and biochemical composition of the blood of bulls of transported cattle //Конференции. – 2021.
13. Xaydarov, J., Mamadaliyev, M., Abdullayeva, G., & Bozorboyev, S. (2021, July). DIVERSITY OF THE FLORA OF UZBEKISTAN AND THEIR RATIONAL USE. In *Конференции*.
13. Teshaboyev, N., Mamadaliyev, M., Abdullayeva, G., & Matmisayeva, S. (2021, July). FIGHT AGAINST THE SPIDER IN THE FIG. In *Конференции*.
14. К.Хидиров, Р.Рузиев, Д.Юлдашев, Ф.Бахриддинов Фермер хўжаликлар ва аҳоли ҳонадонларда сут йўналишидаги қорамолларни урчитиш ва озуқа етиштириш асослари бўйича йўриқнома Тошкент-2023 й.
15. Ешматов, И. Я., Усмонов, О. К., & Эшматова, Ш. И. (2023). Инновацион усулларда эчкичиликни ривожлантириш. *Science and innovation*, 2(Special Issue 6), 496-500.

16. Boboyev, B. K., Usmonov, O. K., & Jamolov, R. Q. (2023). Asalari oilalarini payvandlangan ichinkalarni qabul qilganligini tekshirish. *Science and innovation*, 2(Special Issue 6), 180-184.

17. Kamilovich, U. O., Kenjayevich, B. B., & O'G'Li, M. M. B. (2023). CHet eldan olib kelingan naslli qoramollar bilan ishlashga doir tavsiyalar. *Science and innovation*, 2(Special Issue 6), 372-375.

18. Botirjon o'g'li, M. (2023). Qoramollarni to'g'ri harakatlanishi mahsuldorlik garovidir.

19.Рахимов М. А., Муйдинов Х. Д. Эффективность применения минеральных подкормок в рационе бычков привозного скота //Фергана, журнал Научный вестник ФерГУ. – 2022. – Т. 1.

20.Рахимов М. А., Юнусов М., Хабибуллаев Ф. Интенсивная технология повышения молочной продуктивности коров в фермерских хозяйствах //Сельское хозяйство Узбекистана. – 2015. – №. 1. – С. 36-37.

21.Рахимов М. А., Юнусов М., Хабибуллаев Ф. Влияние разного соотношения зерносенажа и кукурузного силоса на переваримости питательных веществ в рационе бычков привозного скота //Жур. Агро илим, Ташкент. – 2017. – Т. 1. – С. 40.. 1. – С. 40.

22. Рахимов, М. А. "Интенсификация производства говядины." *Журн. Агро илим Тошкент* 3 (2022): 50-51.

23. Рахимов, Мадаминжон Алижонович, and Ҳайдаров Мавлонжон Машрабович. "ASALARICHILIKDA INTENSIVE TEXNOLOGIYA." *Journal of new century innovations* 40.1 (2023): 110-115.

24.Рахимов, Мадаминжон Алижонович, and Ҳайдаров Мавлонжон Машрабович. "РОСТ И РАЗВИТИЕ БЫЧКОВ ПРИ ИНТЕНСИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ВЫРАЩИВАНИЯ НА МЯСА." *Journal of new century innovations* 40.1 (2023): 125-130.

25.Рахимов, Мадаминжон Алижонович, and Ҳайдаров Мавлонжон Машрабович. "ЗНАЧЕНИЕ МИКРОБИОЛОГИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ." *Journal of new century innovations* 40.1 (2023): 116-124.

26. Alijonovich, R. M., and Madumarovna NM QISHLOQ XO'JALIGI BIOTEKNOLOGIYASI. "Science and innovation.–2023." *T 2*: 315-317.

27. Xaydarov, M., & Sayramov, F. (2022). MEDICINAL USE AND CHEMICAL COMPOSITION OF MEMBERS OF THE LABGULODASH FAMILY. *Science and Innovation*, 1(8), 262-270.

28.Рахимов М. А., Азизов Р. О. Ў. ГЕНЕТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КРУПНОГО РОГАТОГО СКОТА //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. Special Issue 6. – С. 600-603.

29.Raximov M., Nurmatova M. МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ И

БИОХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ КРОВИ БЫЧКОВ КРУПНОГО РОГАТОГО СКОТА //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. D8. – С. 12-16.

30.Рахимов М. РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕНЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ СКОТА НА МЯСА //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – С. 158-161.

31.Fermer bo`laman-U.Nosirov, O.Usmonov, M.Mirxamidov. Toshkent. Mehnat-2002 yil.

32. Haydarov, M., Yusupova, Z., Sayramov, F., & Rahmonova, O. (2022). Lamiaceae oila vakillarining biz bilgan va bilmagan dorivorlik xususiyatlari. *Science and innovation*, 1(D7), 89-94.

33. Хайдаров, М. М. (2022, November). ЛАБГУЛДОШЛАР ОИЛА ВАКИЛЛАРИНИНГ ЭФИР МОЙИГА БОЙ БЎЛГАН БАЗИ ТУРЛАРИНИНГ МОРФОЛОГИЯСИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 8, pp. 16-20).

34. Haydarov, M., Sayramov, B., Rahmonova, O., & Eshnorova, J. (2022). TARKIBIDA MONOSIKLIK MONOTERPENLAR BO`LGAN EFIR MOYLAR VA DORIVOR O`SIMLIKLAR. *Science and innovation*, 1(A7), 337-343.

35. Turdaliyev, A., Haydarov, M., Siddiqova, G., & Sodiqova, M. (2022). DORIVOR VALERIANA O`SIMLIGINI YETISHTIRISH AGROTEXNNOLOGIYASI. *Science and innovation*, 1(D8), 26-30.